

выписки, но так как пропущен узаконенный строк, то по учиненному в опеке 27 октября сего же года журналу заключено: упомянутую выписку скрепить в место секретаря протоколисту опеки, и подводя приличные к существу дела законы, доложить к слушанию. Посему и самые решения сего дела в скорости последует: которые узаконенным порядком будет объявлено участвующим в деле сем.

Очень Вашему Сиятельству честь имею почтеннейше донести. Докладывая, что наследниками Головатого сыновья Матвей и Константин Головатые получили денежный капитал. Единственно им принадлежащей по решению дворянской опеки, а доводящейся на часть Г^{жи} Мухиной из того капитала помянутая 12630 рублей причислены к капиталу приказа общественного призрения, приращение процентов до решительного об нем положение дворянской опеки, которые дабы последовало в неукоснительном времени, я предписал Новомосковскому уездному стряпчему иметь в опеке не ослабленные наблюдения.

ДАОО. – Ф. 1. – Оп. 221. – Спр. 2. – Арк. 42 – 43.

Alisa Logeshnyk

***The inheritance of the family of Anton Andreevich Golovatyi –
the army judge of the Black sea Cossacks (on materials of Odesa region State Archives)***

In the article on the basis of archive documents and published materials it is revealed the process of accumulation of the property made by Anton Andreevich Golovatyi – the good owner who has left to children the big inheritance.

Keywords: Anton Andreevich Golovatyi, the Black sea Cossacks, Odesa region State Archives.

Аліса Ложешник

***Наследство семьи Антона Андреевича Головатого –
войскового судьи Черноморского казачьего войска (на материалах
Государственного архива Одесской области)***

В статье на основе архивных документов и опубликованных материалов рассматривается накопление имущества войсковым судьей Антоном Андреевичем Головатым – успешным хозяином, который оставил своим детям значительное наследство.

Ключевые слова: Антон Головатый, наследство.

УДК 94(477.74)"18"

Валерія Цубенко

***ВТЕЧІ ВІЙСЬКОВИХ ПОСЕЛЕНЦІВ У КОЗАЦЬКІ ВІЙСЬКА
у першій половині ХІХ ст. (за матеріалами Центрального
державного історичного архіву України, м. Київ)***

Вперше публікуються документи з Центрального державного історичного архіву України у м. Києві, що висвітлюють важливі аспекти, специфіку, характер і форми соціальних протестів на території військових поселень кавалерії на півдні України у першій половині ХІХ ст.

Ключові слова: військові поселення кавалерії на півдні України, соціальні процеси, Чорноморське та Донське козацькі війська.

Минуло майже два століття з часу запровадження військових поселень кавалерії в Україні у першій половині ХІХ ст. За роки

незалежності Української держави у вітчизняній історіографії вивчення військових поселень набуло великого етапного імпульсу порівняно з радянським періодом. Досліджувалися питання економічного становища військово-поселенських господарств, соціальної структури та освіти військових поселенців, адміністративного та військового устрою військових поселень кавалерії. Сутністю проблеми, що поставлена, є дослідження соціальних протестів військових поселенців в Україні у першій половині XIX ст.

Аналіз архівних матеріалів, передусім, справочинних документів, зокрема, журналів вхідних і вихідних паперів кавалерійських округів; особових і слідчих справ дає змогу об'єктивно оцінювати важливі аспекти, виявити специфіку, характер і форми соціальних протестів на території військових поселень кавалерії в Україні.

Основним джерелом до вивчення теми стали документи Центрального державного історичного архіву України у м. Києві, зокрема опрацьовано документи з фондів: “Штаб 7-го кавалерійського округу Українського військового поселення. 1817–1866 рр.” (ф.1314), “Штаб 1-го військово-робочого батальйону Українського військового поселення. 1820–1858 рр.” (ф.1324) і “Штаб 4-го кавалерійського округу Українського військового поселення. 1822–1857 рр.” (ф. 1355).

На початку XIX ст. система військових поселень кавалерії в Україні зустріла з найперших моментів заснування протест селян і козаків, які ставали військовими поселенцями. Соціально-економічні умови життя козаків стали головними причинами повстань проти створення військових поселень кавалерії. Козацтво являло самостійну і заможну категорію селянства. Господарство козаків мало риси вільного підприємництва. Запровадження військових поселень з військово-кріпосницькою регламентацією порушили звичний спосіб життя козаків, їх обтяжили важкі обов'язки з утримання постю, позбавили господарської самостійності, що неминуче призводило військових поселенців не лише до пасивних, але й до активних форм боротьби проти військових поселень, зокрема, у формі протестів і збройних повстань – Бузького козацького (1817), Чугуївського і Таганрозького (1819), Серпухівського (1829) уланських полків.

Соціально активною формою протесту були втечі (одинокі й колективні) військових поселенців, динаміка яких постійно зростала. Вони ретельно готувалися військовими поселенцями, вони намагалися забрати сім'ю, дещо з майна, робочу худобу.

У 1817 р. вийшов наказ “Про заходи щодо запобігання втечам”. За першу втечу передбачалося покарання різками – 200 ударів, за другу – шпідрутенами – 500 ударів. Так, у 1823 р. було знайдено утікача рядового Григорія Філіпова. У нього вилучили такі речі: чекмінь, шапку, сорочку, онучі до чобіт. Під час проведення допиту Г. Філіпов зізнався, що скоїв п'яту втечу зі служби у військовому поселенні. За це йому призначили покарання – довічне заслання на каторжні роботи на галери³⁶³.

³⁶³ Центральний державний історичний архів України в м. Київ (далі – ЦДІАК України). – Ф. 1324. – Оп 1. – Спр. 5. – Арк. 1,10, 31.

За даними журналу обліку рішень про застосування штрафних санкцій за результатами документальних перевірок поселених і резервних ескадронів Борисоглебського уланського полку відомо і про інші втечі. Так, рядовий 2-го поселеного діючого ескадрону Гнат Петрович Толстокорий за першу втечу з військового поселення 10 грудня 1826 р. отримав покарання биттям шпіцрутенами 300 ударів прилюдно перед командою. 18 грудня 1826 р. рядовий 1-го поселеного діючого ескадрону Петро Павлович Плюшко за першу втечу був катований перед командою биттям різками 200 ударів. 26 жовтня 1828 р. полковий командир Є. Ф. Брадке наказав покарати рядового 2-го резервного ескадрону Олександра Гармаша за першу втечу шпіцрутенами через 500 чоловік один раз³⁶⁴.

Військові поселенці втікали у держані села Південної України та Бессарабії, на територію Донського та Чорноморського козацьких військ. Ймовірно козацтво залишалось для утікачів ототожненням вільного життя та свободи від військової регули. Особливо це стосується військових поселенців, які до того як були перетворені у поселенців, перебували у бузьких і чугуївських козаках. Керівництво Війська Донського та Чорноморського, як свідчать документи приписувало таких утікачів до складу козаків своїх станиць, чим створювало підстави до подальших подібних вчинків поселян. За датуванням документів, можна визначити, що втечі на території означених козацьких військ тривали близько 20 років. Військово-поселенське керівництво вимагало від Донської військової управи повернення нелегальних утікачів, а вона поспішала це виконувати.

Отже, протестуючи проти військово-поселенської системи, військові поселенці втікали і оселялись за межі округів поселення, в тому числі на території Донського та Чорноморського козацьких військ. Ескадронні й полкові командири військових поселень боролися проти цих переселень і втеч, але припинити їх не могли.

* * *

Представлені документи публікуються вперше, популярним методом, зі збереженням мовних, граматичних і стилістичних особливостей оригіналу (в тому числі граматичних помилок). Старі кириличні літери “і” та “ѣ” замінені відповідними літерами “и” та “е”. Твердий знак в кінці слів опущений.

Документи:

Документ № 1. Про розшук на землях Війська Донського військових поселенців-утікачів. 1827 р.

Пойманные из бегов резервных эскадронов Астраханского кирасирского полка рядовые: Лаврентий Даниленко, Григорий Белоус и Владимир Грибельный в допросах своих показали, что бывшие из того же полка военные поселяне: Федор Елпута, Козьма Карпенко, Григорий Литвиненко и Кирилл Обозный объявили им, что имеют всегдашнее свое пребывание в местах войска Донского Черкасского уезда помещика

³⁶⁴ ЦДІАК України. – Ф. 1314. – Оп. 1. – Спр. 97. – Арк. 1, 7.

Иловайского в сл. Позднеевой и еще проживают вблизи той слободы на хуторе того же полка военные поселяне: Антон Титаренко, Степан Долженко, Петр Задорожный, Гаврил Панченко. О таком показании упомянутых трех рядовых я сообщил в войска Донского войсковой канцелярии к изловлению прописанных поселенцев и о высылке их в округа военного поселения.

... большая часть беглых военных поселян надходит к местам войск Донского себе пристанище, то прошу не оставить вашим ходатайством о подтверждении правительству войска Донского должно принять строгие меры к прекращению в подведомственных ему местах притона содержания беглых людей.

ЦДІАК України. – Ф. 1355. – Оп. 1. – Спр. 137. – Арк. 1, 3.

Документ № 2. Про затриманих утікачів військових поселенців, які перебували на землях Донського та Чорноморського козацьких військ. 1843 р.

4 округа 1 волости Украинского военного поселения, военные поселяне хозяева пойманные из бегов: Игнат Неезжалый, Иван Баштовой, Петр Дмитренко, Артем Недовесов, Федот Баштовой по собственному их сознанию при допросе произведенном на основании ст. 567 ч. 5. кн. 2 военноуголовного устава, кроме побега оказываются виновными в приобретении фальшивых билетов, в бродяжничестве по тем билетам около года в разных местах войска Донского и Черноморского, с намерением прописаться там в казачье сословие, и в по получении вновь приобрести фальшивые билеты с тем, чтобы забрать семейства свои и отправится с ними опять бродяжничать по тем же местам.

За таковые преступления на основании ст. 567 ч. 5. кн. 2 военноуголовного устава, все вышепомянутые военные поселяне хозяева предаются военному суду с содержанием на гауптвахте под арестом. Для суждения виновных наряжается комиссия военного суда, при штабе округа, в которую назначаю: презусом ротмистра Баранова, ассесорами – штабс-ротмистров Евшевского, Крашарева, Дабинича, поручиков Воробьева, Грибоедова и Федорова, к производству военно-судного дела аудитора Еременка.

...Чтобы более показать военным поселянам пример наказания за побег предлагаю над осужденными к наказанию шпицрутенами за побег, следующие меры:

... осужденных привели в сл. Донцовку в кандалах, побрить их, водворение их на жительство поручить строгому надзору членов волостного комитета взводного вахмистра, ефрейтора, старших членов, и соседей.

Собрать сколько возможно больше поселян к месту экзекуции как сл. Донцовки, так и села Капьянки, преимущественно тех, кои на дурном счету и всех, кои члены находятся в бегах, чтобы они видели пример наказания.

... Военные поселяне Ф. Баштовой и А. Недовесов будут наказаны на месте преступления в сл. Новом Пскове и потому распорядились к четырем утра в понедельник собрать поселян.

Все наказания шпицрутенами производятся рано поутру на рассвете.

Для приведение в исполнение приказа приготовить достаточное количество прутьев.

ЦДІАК України. – Ф. 1355. – Оп. 1. – Спр. 223. – Арк. 92, 118, 119.

Valeriya Tsubenko

**Social protests of military settlement on territory of Ukraine
in the first half XIX c.**

(on the materials of the Central state historical archive of Ukraine in Kyiv)

In the article there are published the documents from the Central state historical archive of Ukraine documents in Kyiv that show prominent aspects, specificity, character and forms of social protests, in territory of military settlements of a cavalry in the south of Ukraine in first half XIX c.

Keywords: the military settlement on territory in the South of Ukraine, social protests, Black Sea and Don Cossacks.

Валерия Цубенко

**Бегство военных поселенцев в казачьи войска в первой половине XIX в.
(по материалам Центрального государственного исторического
архива Украины, г. Киев)**

Впервые публикуются документы из Центрального государственного исторического архива Украины в г. Киеве, которые освещают важные аспекты, специфику, характер и формы социальных протестов на территории военных поселений кавалерии на юге Украины в первой половине XIX в.

Ключевые слова: социальные протесты, военные поселения кавалерии на юге Украины, Черноморское и Донское казачьи войска.

УДК 94 (477.74) "1857"

Володимир Полторац

“СПИСОК ІМЕННИЙ КОРПУСУ КОЗАКІВ ОТТОМАНСЬКИХ”. 1857 р.

У публікації здійснено перший переклад українською мовою переліку офіцерського складу корпусу козаків оттоманських 1857 р. Запропоновано два варіанти прочитання прізвищ та імен (транскрибований та дослівний). У передмові та коментарях здійснено аналіз інформативності документа, визначено основні напрями подальших досліджень даного документа.

Ключові слова: козаки оттоманські, Михайло Чайковський, інформативність, Східна війна 1853-1856 рр.

Козацькі підрозділи у складі Османської армії перебували протягом багатьох століть. Вже у XVII ст. правобережні козацькі полки брали участь у взятті Кам'янець-Подільського (1672); у XVIII ст. – у Прутській війні (1711-1714); у XIX ст. – під час російсько-турецьких війн 1806-1812 рр. і 1828-